

Д. Чеберкус, директор департаменту науково-технічного розвитку Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України:

«...При визначенні моделі подальшого розвитку України уряд знову звертає увагу на наукову сферу та її роль у забезпеченні фундаменту майбутньої економічної та політичної незалежності країни. При цьому завдання, які ставляться перед науковцями, досить прагматичні та амбіційні – дати конкретні технологічні розробки, здатні забезпечити розвиток внутрішнього виробництва, зменшити її імпортозалежність та посилити експортний потенціал.

Еволюційна трансформація наукової сфери України від адміністративного управління та повного бюджетного забезпечення до самоорганізації, автономії та комерційної орієнтації, що почалася з розпадом СРСР, триває. Однак сьогодні цей процес здійснюється в умовах досить обмеженого бюджетного фінансування та необхідності самостійного пошуку замовників.

Перехід від екстенсивної моделі розвитку науки до інтенсивної супроводжується поступовим скороченням та старінням наукових кадрів (кількість науковців віком до 50 років становить 51,3 % від загальної кількості і з кожним роком скорочується).

Об'єктивно основним фактором, що обумовлює скрутне становище науки, є нестача фінансових ресурсів. Попри те, що абсолютні показники фінансування науки зростають щорічно, темпи такого зростання відстають від темпів зростання ВВП України. Унаслідок цього наукомісткість ВВП знижується рік від року, і у 2011 р. вона становила рекордно малу частку – 0,73 % від ВВП, з якої 0,29 % – за рахунок державного бюджету, причому темпи бюджетного фінансування науки з урахуванням індексу інфляції не зростали, а зменшувались.

У 2012 р. фактичний обсяг бюджетного фінансування науки по загальному фонду державного бюджету сягнув 4,7 млрд грн, що на 20 % більше у порівнянні з 2011 р. (3,9 млрд грн). При зростанні ВВП близько 0,2 % та індексі інфляції майже 8 % 2012 р. був роком, що не поглибив існуючі негативні тенденції. Водночас попри позитивну статистику абсолютні показники фінансування науки безумовно потребують поступового нарощування...

Існуюча система розподілу та використання бюджетного фінансування науки не забезпечує ефективних механізмів керування державним сектором наукових досліджень та розробок, є громіздкою та інерційною і не дає змоги перерозподіляти ресурси відповідно до встановлених пріоритетних напрямів.

Сьогодні в Україні на програмно-цільове фінансування (державні цільові науково-технічні програми, державне замовлення на створення новітніх технологій, гранти державних наукових фондів і т. ін.) спрямовується менше 15 % від загального обсягу бюджетного фінансування науки. В умовах домінування принципу розподілу та використання бюджетних коштів на науку шляхом базового фінансування наукових установ підвищення результативності наукових досліджень виключно шляхом збільшення обсягів бюджетного фінансування вбачається практично неможливим.

Такий підхід ґрунтується на плануванні обсягу фінансування на наступний рік за принципом “від поточного рівня” і практично не враховує ефективності діяльності наукової установи та реальної результативності виконання наукової тематики. Як наслідок, в умовах, коли бюджетні асигнування ледве перевищують мінімально допустимі для наукової установи обсяги фонду заробітної плати, у рамках базового фінансування наукової установи кошти розподіляються між великою кількістю дрібних за обсягом фінансування та науковою значимістю тем, економічну ефективність яких важко оцінити.

Отже, очевидною є необхідність поширення практики проектного (програмно-цільового) фінансування науки та поступового збільшення його частки в загальному обсязі бюджетного фінансування. Безумовно, проектне фінансування та конкурсний відбір проектів не є достатньою умовою для вирішення проблеми підвищення результативності вітчизняної науки, але застосування конкурсного механізму відбору проектів є одним з найбільш ефективних важелів для стимулювання конкуренції наукових ідей, формування нових творчих колективів та зростання результативності їхньої діяльності, що для вітчизняних реалій є вкрай актуальним питанням.

<...> Найближчим часом Держінформнауки України планує здійснити важливі кроки, найголовніший з них – підготовка нової редакції Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Положення цього документа розширять можливості розвитку недержавного сектору наукових досліджень і розробок та сприятимуть використанню науково-технічних результатів для цілей інноваційного розвитку.

Крім того, планується здійснити низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності системи державної науково-технічної експертизи, зокрема шляхом передбачення можливості залучення іноземних експертів разом з експертами вітчизняних академій наук та вищої школи.

Запровадження грантів для молодих учених є лише першою ластівкою започаткування грантового фінансування науки. Водночас цей інструмент має бути не поодиноким, а скоріше пілотним для напрацювання досвіду

щодо створення більш масштабної системи грантового фінансування наукових проектів у країні.

Одним з найбільш актуальних завдань, що стоять перед Держінформнауки, є запровадження державного замовлення на розроблення новітніх технологій на дворічний термін, адже сьогоднішнє його формування лише на поточний бюджетний рік (з огляду на необхідність виконання всіх процедур) суттєво скорочує строки проведення безпосередньо наукових досліджень і розробок. Крім того, потребує термінового доопрацювання чинна редакція постанови Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1084 “Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету”. Зміни до цього акта передбачають чітке розмежування процедури формування тематики наукових досліджень у рамках основної діяльності бюджетних наукових установ та на конкурсній основі.

Закінчення строку дії пріоритетних тематичних наукових досліджень і науково-технічних розробок у 2015 р. актуалізує необхідність відновлення проведення прогнозних (форсайтних) досліджень науково-технічного розвитку країни з метою формування стратегічного бачення напрямів державної політики у цій сфері.

Вітчизняні науковці здатні забезпечити в найближчі роки створення вітчизняного виробництва радіофармпрепаратів високої якості, а вже сьогодні в Україні на вітчизняній науково-виробничій базі може бути організовано виробництво радіологічної діагностичної техніки. У рамках реалізації Концепції розвитку ядерної медицини в Україні Держінформнауки планує у 2013 р. та наступних роках розширити підтримку науково-технічних робіт, спрямованих на вирішення цих завдань.

Відсутність економічних стимулів для спрямування підприємницьким сектором коштів на фінансування наукових досліджень та розробок у цілях оновлення та модернізації власного виробництва не дає можливості компенсувати низьку ефективність бюджетного фінансування науки за рахунок залучення позабюджетних коштів. Промисловий сектор сьогодні не зацікавлений брати участь у реалізації стратегічних напрямів наукових досліджень і розробок.

Саме тому Держінформнауки України визначило одним із головних завдань на найближчий період – напрацювання з урахуванням світового досвіду відповідних пропозицій щодо вдосконалення податкового законодавства.

Зокрема, доцільним є скасування оподаткування операцій з проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок грантів міжнародних організацій, у тому числі операцій із ввезення на територію України безоплатно наданого наукового обладнання, а також робіт із проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що виконуються за рахунок державного бюджету співвиконавцями таких робіт.

Насамкінець доречно відмітити, що на розвиток вітчизняної науки проектується всі тенденції, що сьогодні спостерігаються в економіці України. І все ж попри всі труднощі та з урахуванням неефективності старих алгоритмів державного управління в нових умовах необхідно знайти ті механізми, які в найкоротший термін дали б якнайкращий результат» *(Чеберкус Д. Перспективи проектного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні // Наука та інновації. – 2013. – № 3. – С. 73–74, 82–83).*